

BESZÉLGETÉS RÉZLER GYULÁVAL

Rézler Gyulával tanulmányairól és az őt ért szellemi impulzusokról beszélgettünk.

K.: *Szekfü Gyula szerepét emelted ki, és mondtad, hogy Hajnal nem tett rád különösebb hatást, viszont Domanovszky szemináriumán készítettél egy tanulmányt, ami – miről szólt?*

R. Gy.: Domanovszkynak a módszerességét szerettem, mondjuk, ő egy korábbi korszakra specializálódott, de sokat tanultam a módszerességéről, hogy... az ember az anyagát milyen szemszögből vizsgálhatja.

K.: *És mi volt az a tanulmány, amit az ő szemináriumára készítettél?*

R. Gy.: Kérlek szépen, a Felvidéken volt hét település, most már nem emlékszem rá, hogy mi volt a közös vonás, ami azt a hét települést összevonta. De gondolom, kellett egy... – nem volt nagyon ismerős – , kellett egy okmány és hasonló, szóval alapvető okmányokból állapítottam meg, és nagyon meg volt vele elégedve.

K.: *Megvan neked még ez a tanulmányod?*

R. Gy.: Nincs, ah!

K.: *Nincs, eltűnt...*

R. Gy.: Az történt, hogy azok a dolgok, amiket hát gyűjtöttem működésem során, szépen a Tisza István utcai lakásomban tároltam, és az az ostrom alatt telitalálatot kapott. Szerencsére nem voltam ottan, mert éppen akkor underground működtem.

K.: *Most még itt a szellemi hatásokra szeretnék kitérni, ugye azt mondtad, hogy a Szekfü azt mondta, hogy te a magyar ipari munkásság történeti kialakulását nem tudod megírni, és ez inspirált arra, hogy igenis megpróbáld.*

R. Gy.: Azt ajánlottam, hogy ez lenne a disszertációm, és akkor azt mondta, hogy írd meg.

K.: *Meg tudtad írni, úgyannyyira, hogy meg is jelent.*

R. Gy.: Meg is jelent, kétszer is.

K.: *Mettől meddig jártál egyetemre? Hogy volt ez?*

R. Gy.: Hát '29-ben érettségiztem, és utána felvettek az Eötvös Kollégiumba, megnyertem egy tanulmányi versenyt, és automatikusan fölvettek. És ott voltam három évet, és akkor kitéttek, mert kapcsolatban voltam a Schöpfung Gyulával. Te emlékszel arra?

K.: *Hogyne, volt egy pere, el is ítélték őket.*

R. Gy.: Én nem voltam annyira involválva, de tudták, hogy a.... Hát, mondjuk, az érzéseim abban az időben odavonzottak.... Mondom, most már nem emlékszem. A Schöpfungre emlékszem, és arra, hogy e csoport miatt engem kitéttek.

K.: *Értem.*

R. Gy.: És utána szabadfutó voltam, mert apámnak se volt pénze, középiskolai tanár volt és négy gyereke, úgyhogy nem is tudom, miből éltem meg. De hát ez nem először fordult elő. Voltam, mikor kimentem – '48-ban kimenekültem – Salzburgban vártam az amerikai visámra, abszolút egzisztencia nélkül voltam.

K.: *De ott nem volt tábor?*

R. Gy.: Volt tábor, de én nem mentem, szóval annyit meg tudtam csinálni, hogy hónapos szobákból...

K.: *És ez a túlélési technika, ez hogy működött*

R. Gy.: Az én esetemben nagyon jól, mert tényleg fantasztikus dolog volt. Hát az ostrom alatt a házban, ahol rejtőzködtem, két embert öltek meg hétből. Szerencsére mikor, szóval meg akartak erőszakolni egy lányt, egy zsidó lányt, akit bujtattunk, egy orosz katona, és valaki közbelépett, és azt lelőtték. Én éppen akkor a Kodolányi Jánosnál voltam vacsorán. És akkor tudtam meg, és ismerve magamat, abban az időben – most már nem – én is közbeavatkoztam volna. És amikor Kodolányi Jánosnál voltam, akkor még a németek, a Gugger-hegy... Kérlek szépen, ott ebédeltünk, nem is, vacsoráztunk. Ott volt a Csikós Béla, a Kodolányi és a lánya, Kodolányi Jutka és én, és egy óriási zajt hallunk, és a németek belöttek a fürdőszobába, mondjuk hat méter különbség volt. És a legnagyobb túlélési élményem az volt, mikor elmentem innét '48 novemberében, azután, hogy átléptem az osztrák határt, 12 óra múlva megjelentek az ávósok a lakásomon.

K.: *Ezt honnan tudod?*

R. Gy.: Barátaim mondták, akik később jöttek ki.

K.: *Visszaugorva, most nem annyira szigorúan tartva az időrendet, a beszélgetés logikája kiprovokálja belőlem a kérdést: miért kellett neked a háború során bujkálni?*

R. Gy.: Azért, mert részt vettem az ellenállási mozgalomban, s az intézetet, amit alapítottam, azt olyan fedőszervnek használtam fel, és olyanokat alkalmaztam, akik politikailag nem megbízhatók voltak. Többek között a Hegedüs András és a Szűcs Ferencet.

K.: *Ők voltak azok, akiket letartóztattak?*

R. Gy.: Nem, neki sikerült, mert megszökött.

K.: *De a Hegedüst letartóztatták.*

R. Gy.: Letartóztatták még az intézetben. És mondom, valahogy belekerültem a különbéké előkészítésébe, tudod, amit a Horthy október nem tudom hányadikán... Mert mikor az *Allied* megmondták Horthynak, hogy ők nem tárgyalnak vele, neki az oroszokkal kell tárgyalni a Jalta-egyezmény értelmében, akkor Horthy meg volt akadva, mert nem volt senki, akit átküldhessen az oroszokhoz. És akkor a Mester Miklós államtitkár – nem tudom ezeket a neveket ismered-e? – aki mintegy az ellenállási mozgalom, a polgári ellenállási mozgalom beépítettje volt a kabinetben, az hozzám fordult, mert akkor én még elég radikálisnak számítottam – hát persze most kapitalista vagyok, ezt a Marx értelmében, mert ott volt, hogy az ideológiát a gazdasági körülmények határozzák meg... szóval hozzám fordult, és akkor ajánlottam a Fauszt Imrét, aki '19-ben elég aktív szerepet játszott, és közben könyvkiadó lett, és az én munkáimat is – többek között – megjelentette. És akkor a Mester Miklós a Fausztot elvitte a Horthyhoz, és őt küldték ki előfutárnak, hogy azt a különbékét előkészítsék. Azután, hogy a Fauszt felmelegítette a helyzetet, akkor küldték ki egy hivatalos diplomáciai delegációt. Nos az én sze-

repm, az egész szerepem, az valahogy írásban volt a külügyminisztériumban. S amikor a németek elfoglalták Magyarországot komolyan, októberben, '44 októberében, megtalálták ezeket az iratokat, és engem feketelistára tettek, és próbáltak elkapni.

K.: *Márciusban foglalták el Magyarországot, '44 márciusában, végül is a nyilas hatalomátvétel volt októberben, a kiugrási kísérlet után.*

R. Gy.: Igen. Március után még mindig volt egy kis autonómiája, mert tudom, hogy például Horthynak alkalma volt a páncélegységeket kivezényelni, mikor a zsidókat el akarták vinni Pestről, kivezényelni a páncélegységeket Budapest körül, s megakadályozta, hogy az SS kiürítse Budapestet. Szóval mondom, volt valami autonómia, de mikor aztán bejelentette a különbékét, akkor a németek teljesen megszállták, és a hatalmat odaadták a Szálasinak.

K.: *Igen. És akkortól kellett neked bujkálni.*

R. Gy.: Akkortól. Attól kezdve kellett bujkálnom, addig, amíg az oroszok nem...

K.: *S kikkel bujkáltál?*

R. Gy.: A Szabó Laci, a Csikós-Nagy Béla.

K.: *A Csikós-Nagynak is bujkálni kellett?*

R. Gy.: Igen, mert valahogy ő is belekeveredett, részben azért, hogy ő a bőrét mentse, mert ő elég jobboldali irányzatú volt. A Reményi-Schnellernek volt a tanácsadója. Mégis valahogy bekerült..., szóval ő is benne volt az utolsó hetekben, és ő is ott volt.

K.: *Ez hol volt, ahol bujkáltatok?*

R. Gy.: Ez a Górló utca 10-ben.

K.: *Az nem tudom, merre van.*

R. Gy.: Ez a Hűvösvölgyben.

K.: *De ti publikáltatok együtt egy könyvet is a magyar gazdaságról '44-ben, ha jól emlékszem, Hantossal és Csikós-Nagy Bélával. Annak mi a története?*

R. Gy.: Volt egy könyvkiadó, egy ilyen magánkönyvkiadó, aki megbízott minket, hogy ezt írjuk meg, és egymás közt felosztottuk, ez megvan a könyvtárban.

K.: *Megvan, én dolgoztam belőle.*

R. Gy.: Arra az időre egy jó adaptázs. Tehetséges fiú, együtt voltunk a Miniszterelnökség Gazdaságtanulmányi Osztályán. Nem tudom, arról tudsz?

K.: *Az mikor volt?*

R. Gy.: Az '39-ben, mikor a Telekit kinevezték miniszterelnöknek, akkor fölállította ezt a Gazdaságtanulmányi Osztályt a Miniszterelnökségen belül, és az volt a feladatunk, hogy ha egy törvényjavaslatot benyújtanak, gazdasági természetű törvényjavaslatot benyújtanak a parlamentbe, akkor azt kiértékeljük. Annak a gazdasági hatásait. De ő megbízott minket másfajta érdekes feladatokkal, mégpedig azzal, mikor kitört a háború, hogy a németek a nyersanyag-helyzet alapján meddig bírják a háborút. És hát akkor még nem foglalták el Jugoszláviát, és Norvégiát és Dániát. Ugyhogy mi kiszámítottuk, a mi számításaink szerint '43... – és nem foglalták el Romániát, ami az olajszempontból volt érdekes – szóval mi azt mondtuk, hogy '43 végéig bírják a németek a nyersanyagellátást.

K.: *Volt egy másik hasonló ilyen kalkuláció, amit egy Pécselt működő professzor készített.*

R. Gy.: Surányi-Unger?

K.: *Nem a Surányi-Unger volt (hanem valaki), akinek aztán ebből baja is lett, ha jól tudom. Le is tartóztatták a németek, és talán Mauthausenbe került. Ebben nem vagyok biztos.*

R. Gy.: Arról nem tudok... De hát ez bizalmas volt, mi ezt csak a Teleki Pál részére csináltuk.

K.: *A Surányi-Ungert hoztad szóba, őt ismerted jól?*

R. Gy.: Ismertem jól, önála doktoráltam Pécselt.

K.: *Igen?*

R. Gy.: Közgazdaságtanból.

K.: *Az hogy jött össze, hogy közgazdaságtanból is doktoráltál? Hát nem történelmi stúdiumokat folytattál?*

R. Gy.: Nem, megmondom, miért. Mert rém furcsa karrierfordulataim voltak. Először, miután megszereztem a tanári diplomát, akkor állást kaptam a Közlekedésügyi Minisztérium könyvtárában. Könyvtáros voltam. Közben fölállították az Árelemző Bizottságot '38-ban, és a Közlekedésügyi Minisztériumnak is kellett két pofát kijelölni, delegálni abba. Az egy minisztériumok közötti szervezet volt. És úgy látszik, nem akartak senkitől megválni, és engem delegáltak oda, a könyvtárból. És persze akkor még nem volt közgazdasági háttér, de megtanultam. Szóval sokszor volt olyan helyzet, hogy szükség volt didaktikus működésre. És megtanultam. Szóval kimentünk vállalatokhoz, és elemzést kellett tenni, a költségelemeket, és ki kellett számítani, hogy a költségek alapján az az ár, amit ők javasoltak, hogy az megfelele-e, hogy az fair-e, vagy méltányos-e. És abban voltak számvevők, ilyen számvevőségi auditív volt, és ott volt a Surányi alelnök. És ott ismerkedtem meg vele, és mikor a Teleki felállította ezt a Gazdaságtanulmányi Osztályt, akkor a Surányi mondta, hogy menjek vele.

K.: *Mert ő is odakerült.*

R. Gy.: Ő lett a vezetője. A Gazdaságtanulmányi Osztálynak a vezetője volt, és engem is vitt magával.

K.: *Te kerültél oda, Csikós-Nagy...?*

R. Gy.: Aztán volt...

K.: *Ez a Hantos is odakerült?*

R. Gy.: Hantos és volt valaki, egy szegedi rendőrség kapitányának a fia, most már nem emlékszem rá. Szóval voltunk valami ötven vagy hatan. És kötetlen munkaidő volt, mert ha meg kellett csinálni egy munkát, akkor két óráig dolgoztunk. De fiatalok voltunk, és élveztük ezt az újszerű feladatot.

K.: *És akkor mikor doktoráltál Surányinál?*

R. Gy.: Na és mondom, miután átkerültem a közigazgatásba, s közgazdasági munkát végeztem – elég magas színvonalon –, anélkül, hogy bármilyen közgazdasági háttérrel lett volna, úgyhogy beiratkoztam mezei jogásznak, és akkoriban Magyarországon a jogi karon tanították a közgazdaságtant, vagy a Műegyetemen, a Heller Farkas. A jogi karon pedig a Navratil Ákos. Akkor megsze-

reztem, nem is közgazdaságban, államtudományban doktoráltam, de annak egy mellékága volt a közgazdaságtan.

K.: *De közben maradt a kapcsolatod ezzel az empirikus szociológiai, szociográfiai érdeklődéssel?*

R. Gy.: Hogyne, hát egyiket a másik után. Nem tudom, láttad-e azt, ami a 40-es könyvnapon jelent meg, hogy minden egyes iparágról készítettünk..., a *Magyar ipari munkásság szociális helyzetképe* címmel volt, és a Nötel Rudi, az is ott volt, aki aztán a háború után a Nemzeti Banknak lett egy magas rangú tisztviselője, és onnét pedig Genfben, gazdasági ágban kapott egy magas pozíciót.

K.: *Igen. És igen kiváló tanulmányt publikált. Sokkal-sokkal később a nemzeti-jövedelem-számítás területében.*

R. Gy.: Szóval az is ott volt. Nagyon kiváló társaság volt. A Csikós Béla – mondom – nagyon tehetséges ember volt.

K.: *De hát a politikai beállítottságok azért eléggé szóródtak. A radikális jobboldaltól a radikálisabb baloldali szimpátiáig?*

R. Gy.: Igen, mert tudniillik a Surányi-Unger az nagyon okosan azt nézte, hogy mit tudnak, nem törődött azzal, hogy az egyik radikális. Én voltam akkor a leg-radikálisabb ottan és...

K.: *A legradikálisabb milyen? Bal?*

R. Gy.: A baloldal.

K.: *Igen?*

R. Gy.: Én, mondom, szociáldemokrata tendenciájú voltam, és a Fauszttal működtem együtt, akit a rendőrség állandóan piszkált a '19-es működése miatt.

K.: *Ez a magyar nagyipari munkás helyzetkép, ez a kutatás, ez a könyvötlet, ez hogy jött?*

R. Gy.: Melyikről beszélsz?

K.: *Az 1940-es könyvnapon megjelenetről, amit az imént említettél.*

R. Gy.: Az, mondom, ez a társaság, aki a Gazdaságtanulmányi Osztályon volt, az fogott össze, és én szerkesztettem, én adtam a *methodology*-t. Megbeszélünk egy közös módszertant, hogy a munkásviszonyokat az egyes iparágakban ugyanazzal a módszerrel vizsgáljuk meg. Hát hogyha megnézed, az körülbelül hasonló, a megközelítés. Szóval felosztottuk. Én adtam egy általános bevezetést, és akkor nem tudom, vasipar, textilipar cukoripar, reprezentatív iparok, és azon belül a munkásviszonyokat vizsgáltuk meg.

K.: *És a szociográfusokkal foglalkozó írásod, ez hogy született?*

R. Gy.: Ez abból a megfontolásból származott, hogy én nagyon nagyra becsültem, szóval együtt ültem velük a Central Kávéházban minden szerdán, a Féja Géza és Erdei és..., Kodolányi is ott volt, és övelük mindig összeültünk.

K.: *Azt tudod, hogy a Central újra megnyílt?*

R. Gy.: Igen tudom, tavalý az ösztöndíjasaimmal ottan találkoztunk...

K.: *Szóval szociográfusokkal együtt ültél, de hát ez egy bővebb kör volt, akikre aztán kitértél.*

R. Gy.: A legtöbb falukutató, én voltam az egyedüli ipari szociográfus, és hát akkor, mondom, persze én jól ismertem a műveiket, és lehet, hogy ez vaskalaposság volt, de én úgy éreztem, hogy túlságosan szenzációsságra mennek, és a tudomány szempontjából, a szociológia szempontjából módszertani fogyatékségeik vannak, és ezt próbáltam valahogy kihozni. Az Erdei egy ideig haragudott rám, de hát...

K.: *Ez miben nyilvánult meg?*

R. Gy.: Hát, az ember megérezte...

K.: *Igen? Mert korábban tartottátok a kapcsolatot? Eljárt a Central Kávéházba?*

R. Gy.: Igen.

K.: *Ezek szerint akkor ő már felkerült Makóról, Szegedről, ide Pest környékére?*

R. Gy.: Hogyne. Ortutay Gyula is néha eljött. Szóval egy nagyon jó kör volt, társadalomtudományi szempontból.

K.: *Nem nagyon fáraszt ez a sok beszéd?*

R. Gy.: Nem, nem... 4-kor van megint az ösztöndíjasoknak kis emlékülése.

K.: *A Rézler-ösztöndíjasoknak?*

R. Gy.: Igen.

K.: *Merthogy létrehoztál egy ösztöndíjat, magyar szociológusoknak vagy társadalomkutatóknak, akik az arbitrálassal foglalkoznak.*

R. Gy.: Akik arbitrálassal foglalkoznak, azok New Mexicóba mennek, mert ott be tudjuk vinni tárgyalásokra, és ott az egyetem ajánl föl kurzusokat ezen a téren. Az indianiai programban, ottan hát kevesebb lehetőség van ezen a téren.

K.: *Ott nem arbitrálás, hanem szociológiával foglalkozó hallgatók...*

R. Gy.: Általában munkaviszony, és ottan szabad. De mondom, akik arbitrályegyeztetés iránt érdeklődnek, azok inkább odajönnek. Jól működnek.

K.: *Gyula bátyám, ez egy spontán beszélgetésnek indult, úgyhogy nem tudjuk itt az egész életművet áttekinteni, de arra azért térjünk ki már ennek a beszélgetésnek a kapcsán, hogy adódott arra lehetőség, hogy Te egy ilyen alapítványt tegyél, egy ösztöndíjat létrehozzál? Mi motivált ebben, meg mi tette lehetővé?*

R. Gy.: Hát, elsősorban anyagi lehetőségeim nagyon jók... Az elméleti, gazdasági ismereteimet a gyakorlatra alkalmaztam, és nagyon sikeresen fektettem be a pénzt, nekem így ez nem áldozat, egyáltalán. És gondoltam, hogy hát..., pláne akkor, amikor elkezdtem, mondjuk, akkor még nem volt olyan nagy kölcsönös vándorlás, és hát igyekeztem valamit visszaadni a magyar szociológiának, ahonnan elindultam, és nagyon kielégítő, jól bevált.

K.: *Na most azért még egy fehér folt itten a '45 utáni működésed! Ott akkor nem tudom, hogy milyen pályát láttál magad előtt? Inkább egy ilyen gazdasági minisztériumi szakértői pályát, vagy inkább egy tanári, oktatói pályát, mert irtál egy könyvet akkor a szociológiatörténetről. Szóval mi volt akkor a te elközelődésed?*

R. Gy.: Én közgazdászként akartam tovább folytatni, és az Újjáépítési Minisztériumban kezdtem a változás után, ahová a Lakatos Miklós államtitkár hívott meg, aki különben egy vasmunkás volt. A Kommunista Pártot képviselte, de nagyon rendes ember volt. És akkor az Antall József – az öreget is Antall

Józsefnek hívták –, annak lettem a gazdaságtanulmányi tanácsadója, szintén azt csináltam, amit a Telekinél, hogy azokat a gazdasági javaslatokat, amiket hát beterveztettek, azt én próbáltam kiértékelni, azoknak a gazdasági és társadalmi hatásait. Aztán mikor ő elment, azt hiszem, miniszterelnök lett, nem tudom most már, olyan messze volt, és akkor átalakult Építésügyi Minisztériummá, és akkor aki első miniszter volt, azt lefoglalták az összeesküvés perben, kiscigandaperben, és akkor a Darvas József jött. De közben folytattam az irodalmi munkásságomat, amennyire tudtam.

K.: Hát tudat, mert írtál egy könyvet. Na most arra mi motivált? Kaptál egy felkérést?

R. Gy.: Kaptam, a pécsi egyetem nyári kurzusán tanítottam szociológiát.

K.: *Aha, ott ki foglalkozott szociológiával?*

R. Gy.: És az ottani jegyzeteimet foglaltam aztán könyvbe.

K.: *Ott ki foglalkozott rajtad kívül szociológiával akkor?*

R. Gy.: Azt hiszem, nem volt senki más, legalábbis a nyári egyetemen.

K.: Értem, és akkor hirtelenjében aztán...

R. Gy.: Na most két tényező volt, ami bajba sodort. Az egyik az volt, hogy a szociológiával foglalkozva... – megvan neked ez a könyv?

K.: *Megvan a könyvtárunkban.*

R. Gy.: Ideológiákkal is [kellett], és ott bizonyos marxista-leninista tételt, mondjuk, [meg]kérdőjeleztem, mégpedig úgy, hogy a marxizmus azt állítja, hogy minden társadalmi rendszer változásokon [megy] keresztül, a hegeli módszer szerint, és ennek következtében egy új társadalmi rendszer jön létre. Viszont Marx azt mondta, nem tudom Marx vagy Lenin, hogy szocializmussal ez a fejlődés megáll. És én azt mondtam, hogy itten ellentét van, mert hogyha a társadalom állandóan fejlődik, tézis, antitézis, szintézis, akkor a szocializmusnál se állhat meg. És akkor a kommunisták nekem jöttek, és azt akarták, hogy vonjam vissza, és én elodáztam. És a másik tényező az volt, hogy volt egy féltestvérem, anyám első házasságából, aki '25-ben még kiment Amerikába, és nagy karriert csinált, a Harvardon tanított, és amikor a háború kitört, akkor a diplomáciai szolgálatba vették, mert kelet-európai vagy közép-európai háttere volt, és azt kinevezték attasénak Svájcba is, és ide is. És később megtudtam, hogy a kommunisták ebből szerettek volna egy látogat[ert] csinálni, hogy nekem féltestvérem, és én kémkedtem.

K.: *Hogy hívják ezt a féltestvéreidet?*

R. Gy.: Deák Ferenc..., szóval tényleg nagyon sikeresen működik, aztán később...

K.: *Ő is él még?*

R. Gy.: Nem, már meghalt. A Columbia Egyetemen volt tanár, és végül is nemzetközi anyagokat adott ki 26 kötetben, és alapvető forrás. És nagy szerencsém volt, mert egy ember, akivel az ellenállási mozgalomban együtt voltam, egy kommunista, megmondta, hogy el akarnak kapni. Persze hogy megszervezzem, hogy átmegyek a határon, és ahogy mondtam neked, 12 órával később megjelentek az ávosok. Szóval a túlélésemnek ez a legnagyobb állomása.

K.: *Értem. Ha visszatekintesz erre az itthoni aktív periódusodra, kik hatottak rád szellemileg, szakmailag? Kik azok, akik a leginkább hatottak rád, vagy kik azok, akikre visszatekintve úgy gondolsz, hogy azok nagyon markáns figurák voltak?*

R. Gy.: Már a szakmán belül?

K.: *Szakmán belül vagy kicsit távolabban, mondjuk, a gondolkodásodat, kik azok, akik a leginkább befolyásolták? Erről beszélgettünk, de mégis mi az össz-impressziód?*

R. Gy.: A falukutatókkal való találkozásom is befolyásolt, és a Gazdaságtanulmányi Osztályon levő csoport, nagyon tehetséges fiatalok, azok is, mondjuk egy ilyen klassz folyamatot teremtettek. Egyébként eléggé magánfutó voltam egész életemben... Mielőtt elmegyek, szeretnék valamit. Tudniillik azzal az ideával játszok, hogy a háztartás technológiai változásai milyen hatással voltak részben a termelékenységre és részben a szabadidő-felhasználásra. Mondok egy példát: mikor én fiatal voltam, akkor szénnel és fával fűtöttünk, s minden évben egy egész napot vett igénybe, hogy a szenet, fát a telepről beszállítsuk. És akkor még egész télen fel kellett hozni a pincéből stb., stb. Na most azért, hogy most központi fűtés van, a legtöbb ember nagyon sok időt spórol meg. Szóval, mondjuk, én ezt a háztartás technológiájában bekövetkező igen kedvező változásnak tekintem. Szóval ez az első, és nem beszélve arról, a petróleumlámpáról a villanykapcsolóra való áttérés és a nagy házi mosásról a gépesítésre. Szóval, hogyha mindezeket figyelembe vesszük, és mennyiségileg lemérjük, akkor esetleg ki lehet számítani, hogy, mondjuk, egy átlagos háztartás ilyen technológiai változások következtében mennyi időt nyer. Most ennek a második része az, hogy ezt az időt hogyan használják föl. Ezt föl lehet használni szabadidőre, amire a Szalai Sándornak vannak tanulmányai, vagy pedig föl lehet használni, amit Amerikában csinálnak, hogy többet dolgozzanak. Na most persze ez egy ötlet, és én nagyon szívesen társulnék valakivel, ha tudsz, hogy aki segítene... Magam is persze [feldolgoznám] az irodalmat, az irodalmi háttérrel. Mondom, engem elsősorban az érdekel, hogy a termelékenységet a háztartásban – nem az iparban – bekövetkezett technológiai változás hogyan befolyásolja. És ha van valaki, aki gondolod, hogy hajlandó lenne betársulni, érdekel ez a téma, hát most megörökítettük...

Kérdező: Lengyel György (Budapest, 2001. május 17.)